

Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîsi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Uryân), Kahire 1383/1963, s. 72 vd.; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tû's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münîs), Kahire 1985, I, 257-259, 268-277; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 488; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, Leiden 1951, s. 251-301; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, Beyrut 1413, XVI, 480; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 466, 493; II, 102-108; a.mlf., *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 59 vd.; Makkarî, *Nefḥu'l-ḥib*, bk. İndeks; R. Dozy, *Histoire des musulmans d'Espagne*, Leyde 1861, III, 111-258; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne Musulmane*, Paris-Leiden 1950, II, 197-290; a.mlf., "Mansur", *IA*, VII, 302-305; M. Abdullâh İnân, *ed-Devletü'l-Âmiriyye*, Kahire 1958; a.mlf., *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, II, 517-587; Ali Edhem, *el-Manşûr el-Endelüsî*, Kahire 1974; W. M. Watt - P. Cachia, *A History of Islamic Spain*, Edinburgh 1977, s. 81-84; Anwar G. Chejne, *Espana musulmana*, Madrid 1980, s. 44-47; F. J. Simonet, *Historia de los Mozarabes de España*, Madrid 1983, tür.yer.; Bessâm el-Aselî, *el-Hâcib el-Manşûr*, Beyrut 1405/1985; C. S. Albornoz, *La Espana musulmana*, Madrid 1986, I, 474-506; Abdülmecid Na'naî, *Târîhu'd-devletü'l-Âmiriyye fi'l-Endelüs*, Beyrut 1986, s. 419-469; Abdurrahman Ali el-Hajjî, "Christian States in Northern Spain During the Umayyad Period (138-366/755-976)", *IQ*, IX/1-2 (1965), s. 51-53; Luis Seco de Lucena Paredes, "New Light on the Military Campaigns of Almanzor", *a.e.*, XIV/3 (1970), s. 126-142; P. Guichard, "Al-Manşûr ou al-Manşûr bi-İllâh? Les Laqab/s Amirides d'après la numismatique et les documents officiels", *Archéologie islamique*, V, Paris 1995, s. 47-53; Lütfî Şeyban, "Endülüs Emevî Hanedanına Karşı Bir İktidâr Denemesi: Endülüs Emevî Hâciblerinden el-Mansûr Muhammed İbn Ebî Âmir", *İslâmî Araştırmalar*, XI/3-4, Ankara 1998, s. 250-272; P. Chalmeta, "al-Manşûr", *EP* (İng.), VI, 430-432; Abdülkerim Özaydın, "Âmiriler", *DİA*, III, 72-73.

 MEHMET ÖZDEMİR

MANSÜR b. AMMÂR

(منصور بن عمار)

(ö. 225/840)

İlk zâhidlerden.

Merv yakınlarında Dandanakan'da doğdu. Künyesi Ebû's-Serî'dir. İlk öğrenimini Merv'de tamamladıktan sonra Bağdat'a gitti. Tahsiline bir süre Basra'da devam etti. Güzel konuşması ve hitabet gücüyle tanındı. Şam ve Mısır'da yaptığı vaazlarla dikkati çekti. Ömrünün son yıllarını Bağdat'ta geçirdi ve burada vefat etti. O dönemde daha ziyade İranlılar'da görülen etkili konuşma gücü ve dinleyenleri coşturup ağılatmasından hareketle onun İran asıllı olduğu söylenebilir de Massignon'un ileri sürdüğü gibi Şîî olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü

sözlerinde bu görüşü destekleyen bir ifade bulunmamaktadır. Mansûr b. Ammâr'ın tasavvufa yönelmesine yolda bulunduğu, üzerinde "besmele" yazılı kâğıda saygı göstermesinin sebep olduğu kaydedilmektedir. Aynı yıllarda Bağdat'ta yaşayan Bişr el-Hâfî ile görüşmüş, Ahmed b. Ebû'l-Havârî'nin sohbetlerine katılmıştır.

Vaaz ve sohbetlerinde nefis terbiyesi üzerinde özellikle duran Mansûr b. Ammâr'a göre nefisini bilen kişi riyâzet ve mücâhedeyle, rabbini bilen kişi ise ibadet ve taatle O'nun rızasını kazanmaya çalışır (Sülemî, s. 136). Nefsin arzularına muhalefet ederek selâmete ulaşan gönül şüphe ve mânevî kirlere temizlendiği için hikmetin kaynağı olur. Hikmet âriflerin gönlünde tasdik, zâhidlerin gönlünde lutuf, âbidlerin gönlünde ilâhî başarı, müridlerin gönlünde tefekkür ve âlimlerin gönlünde tezekkür olarak ortaya çıkar. Kulun en iyi elbisesi alçak gönüllülüktür, ârifin en güzel elbisesi takvâdir. Mansûr b. Ammâr'ın bu görüşlerinden hareket eden Muhammed Celâl Şeref onun tasavvuf anlayışının nefis, kalp ve takvâ olarak üç esasa dayandığını söylemektedir (*Dirâsât fi't-taşavvufi'l-İslâmî*, s. 93-113).

Mansûr b. Ammâr, tasavvufî konuların yanı sıra kelâm meseleleriyle de ilgilenip bu alandaki tartışmalara katılan zâhidlerdendir. III. (IX.) yüzyılda kelâmcıların en çok tartıştığı Kur'an'ın mahlûk olup olmaması ve istivâ konularıyla ilgili olarak Bişr b. Gıyâs el-Merîsî ile mektuplaşan Mansûr b. Ammâr'a göre Allah'ın dışındaki her şey mahlûktur, ancak Allah'ın kelâmı olduğu için Kur'an mahlûk değildir. Mansûr, istivâ konusunu açıklamanın zor olduğunu ifade ederek bu hususta soru sormanın bid'at sayıldığını, konunun bütününe iman edilmesi gerektiğini söyler.

Hadis ilmiyle de meşgul olan Mansûr'un rivayet ettiği hadisleri Ebû Nuaym *Hilyetü'l-evliyâ*'da nakletmiş, bu hadisleri Ebû Bekir b. Ahmed el-Hemedânî bir araya getirmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 546). İbn Adî ve Dârekutnî onun rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğunu belirtmektedir.

İbnü'n-Nedîm'den itibaren (*el-Fihrist*, s. 114) kaynaklarda Mansûr b. Ammâr'ın bazı risâleler kaleme aldığından bahsedilmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Dinî-ahlâkî konulara dair bu risâlelerine *Meclis fi zikri'l-mevt*, *Mecelis fi ḥusni'z-zannî billâh*, *Meclisü't-tekfûriyye fi'l-ğazv* gibi "meclis" kelime-

siyle başlayan adlar verdiği kaydedilmektedir (Sezgin, I, 637).

Mansûr b. Ammâr, heyecanla anlattıklarını kendi hayatında uygulamadaki zaaflarından dolayı Bişr el-Hâfî tarafından eleştirilmiş (Hatîb, XIII, 72), vâzlikten gelirden emmesi de kınanmasına sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 114; Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 130-136; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 325-331; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 423-424; Hücvirî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 227-228; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 71-79; Herevî, *Ṭabaḳât*, s. 123; İbnü'l-Cevzî, *el-Kuşşâş ve'l-müzekkirün* (nşr. M. L. Swartz), Beyrut 1986, s. 86-87; a.mlf., *Sıfatü's-şafve*, II, 173; Feridüddin Attâr, *Tezki-retü'l-evliyâ*, Tahran 1346 ḡş., s. 225-228; İbnü'l-Mulakkın, *Ṭabaḳâtü'l-evliyâ* (nşr. Nüred-din Şerîbe), Kahire 1393/1973, s. 286; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 98-100; Sezgin, *GAS*, I, 637-638; M. Celâl Şeref, *Dirâsât fi't-taşavvufi'l-İslâmî*, Beyrut 1404/1984, s. 93-113.

 ETHEM CEBECİOĞLU

MANSÜR el-FÂTİMÎ

(المنصور الفاطمي)

Ebû't-Tâhir el-Mansûr-Billâh (Binasrillâh) İsmâil b. el-Kâim-Biemrillâh Muhammed b. Ubeydillâh el-Fâtımî (ö. 341/953)

Fâtımî halifesi
(946-953).

301 Ramazanında (Nisan 914) Rakkâde'de dünyaya geldi. Mehdiye veya Kayrevan'da 302 veya 303 (915-916) yılında doğduğu da rivayet edilmektedir. Annesi Kerîme adlı bir câriyedir. Babası Kâim-Biemrillâh, 7 Ramazan 334'te (12 Nisan 946) vefat etti. Babası vefat etti ve yönetime katılma yetkisi verdiği Mansûr'u, 316 (928) yılından beri Fâtımî aleyhtarı faaliyetleri yürüten İbâzî-Hâricî lideri Ebû Yezîd en-Nükkârî ile savaşa memur etmişti. Biattan birkaç hafta sonra babası vefat etti (13 Şevval 334 / 18 Mayıs 946). Mansûr, devlete karşı ayaklanan Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin bu haberi duymasını önlemek amacıyla babasını gizlice defnetti.

Babasının ölümünün iki yıl gizlemeyi başararak bu zaman zarfında meydana gelen ayaklanmalara karşı mücadele eden Mansûr, Berberî ve Arap kabilelerini etrafında topladı. Sicilya askerleriyle de iş birliği yaparak büyük bir güç oluşturdu. 19 Şevval 334'te (24 Mayıs 946) Mehdiye'den Ebû Yezîd en-Nükkârî'ye karşı bir müfreze sevketti. Üç gün sonra Süse

önünde mağlûp edilen Ebû Yezîd Kayrevan'a hareket ettiyse de şehre giremedi. Mansûr ertesi gün Kayrevan'a girince Ebû Yezîd batıya doğru çekildi. Onu takibe devam eden Mansûr, 26 Rebîülevvel 335'te (25 Ekim 946) Kayrevan'dan ayrılarak Begâye'ye ulaştı, Ebû Yezîd'i Biskre'ye kadar takip ettikten sonra Tubne'ye döndü. 12 Cemâziyelevvel 335'te (9 Aralık 946) Makkara civarında Ebû Yezîd'i bozguna uğratarak Mesîle'ye girdi. Ebû Yezîd'i aramak amacıyla şehirden ayrılınca Ebû Yezîd Mesîle'yi kuşatma altına aldı. Mansûr ancak 5 Receb 335'te (30 Ocak 947) Mesîle'ye hâkim olabildi. 22 Muharrem 336'da (13 Ağustos 947) Ebû Yezîd'in sığındığı Kiyâne şehrini zaptederek kendisini yaralı vaziyette esir aldı. Ebû Yezîd beş gün sonra ölünce cesedini Mehdiye'de halka teşhir etti. Genç Fâtîmî Devleti için bir tehdit oluşturan ve Berberî kabileleri, Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman, Mağrib ve özellikle Tâhertliler tarafından desteklenen Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin isyanı böylece sona erdi.

III. Abdurrahman, Fâtîmîler'e muhalefet eden Miknâsi lideri Mûsâ b. Ebû'l-Âfiye ile Berberî kabilelerini Fâtîmîler aleyhine kışkırttı. Zenâte kabilesini de Fâtîmîler'in müttefiki Sanhâce'nin reisi Zîrî b. Menâd'a karşı savaşta teşvik etti. Tâhert'teki Rûstemîler Devleti gibi Mağrib'deki küçük devletlerle de sağlam ilişkiler kurarak Fâtîmî halifesine baş kaldıranları destekleyen III. Abdurrahman, Fâtîmîler'den Sicilya'yı geri almayı düşünen Bizanslılar'la ittifak oluşturdu. Mısır'daki İhşîdiler'le iyi ilişkiler kurarak Şîi mezhebiyle savaş için Mısır'a Mâlikî fakihler gönderdi.

Mansûr bunun üzerine önce III. Abdurrahman adına hutbe okutan Tâhert'e yöneldi, kısa bir süre Tâhert'te kaldıktan sonra buraya Benî İfren'den Ya'lâ b. Muhammed'i vali tayin edip Kayrevan'a gitmek üzere yola çıktı. Kayrevan'a gönderdiği menşurda babası Kâim - Biemrillâh'ın vefat ettiğini, savaş dolayısıyla bunu gizlediğini ve el-Mansûr - Billâh unvanıyla hilâfet makamına geçtiğini belirtti. Tâhert'ten ayrılarak nüfuzunu sağlamlaştırmak üzere Kartaca'ya ve diğer bazı şehirlere uğradıktan sonra Mansûriye'ye geldi, burada bir kahraman gibi karşılandı. Mansûr ülkede istikrarı sağlamak üzere iken Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin oğlu Fazl, Avrâs ve Kafsa'da isyan etti. Zilkade 336'da (Mayıs 948) öldürülerek bertaraf edilen Fazl'ın kardeşleri Endülüs Emevî Devleti'ne sığındı.

İç ve dış düşmanların saldırılarına karşı Mansûr güçlü bir donanma kurmuştu. 334 (945-46) yılında Hasan b. Ali el-Kelbî kumandasındaki bu donanma Meriye (Almaria) şehrine saldırarak limanda demirlemiş gemileri yaktı, şehir halkından birçok kişi esir alındı. Bu olay üzerine Endülüs Emevî donanması bir yıl sonra Afrika sahillerine hücum edip Sûse bölgesini tahrip etti. Fâtîmî kaynaklarında, VII. Konstantinos zamanında Bizanslılar'ın Fâtîmîler'in elindeki Sicilya adasını geri almak için giriştikleri teşebbüslere karşı koymada donanmanın büyük rol oynadığı belirtilmekte, ayrıca Mehdiye'de bulunan tersane ve 900 savaş gemisinin önemi de vurgulanmaktadır. Mansûr bunlardan ve Fâtîmîler'e Ağlebîler'den kalan Sicilya ve Mağrib'deki düzenli deniz gücünden faydalanmış, daha sonra bunları geliştirerek devletin gücünü arttırmıştır.

Ramazan 341'de (Şubat 953) dinlenmek amacıyla Celûlâ şehrine giden Mansûr yolda şiddetli bir soğuk ve yağmurla karşılaştı. Mansûriye'ye dönerken maiyetindeki birçok kişi hayatını kaybetti. Kendisi de hastalandı ve 28 Şevval 341'de (18 Mart 953) Mansûriye'de vefat etti. Mehdiye şehrine götürülerek orada defnedildi. Yerine oğlu Muiz - Lidînilâh geçti. Akıllı ve cesaretlî, yerinde konuşmasını bilen iyi bir hatip ve sabırlı bir kişi olan Mansûr, zamanının çoğunu ayaklanmaları bastırmaya ve ülkenin birliğini sağlamaya vermiştir. Karimatî lideri Ebû Tâhir el-Cennâbî'nin 317'de (929) söküp götürdüğü Hacerülesved'in yerine iade edilmesini emretmiş, bunun üzerine Hacerülesved 339'da (950-51) Mekke'ye getirilerek yerine konulmuştur. Bu arada çeşitli vergileri kaldırmış, vergi konusunda halka hoşgörülü davranılmasını istemiştir. Hem zimmîler hem müslümanlar için geçerli olan bu karar sayesinde sükûnet ve barış sağlanmış, vergi sisteminde adalet temin edilmiştir. Kendi adıyla anılan Mansûriye (Sabra) şehrinin inşasını emreden Mansûr, Mehdiye'nin yerine Mansûriye'yi başşehir yaparak buraya yerleşmiştir (336/947-48). Şehri saraylarla süslemiş ve kurduğu pazar yerleriyle zenginleştirmiştir. Şair Ebû'l-Kâsım el-Fezârî onun için bir kaside yazmıştır (bk.bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Zâfir, *Ahbârü'd-düvelî'l-münkahtâ'a* (nşr. A. Ferré), Kahire 1972, s. 18-20; İbn Hamâm es-Sanhâci, *Ahbâru mülûki Benî 'Ubeyd ve sîretühüm* (nşr. Tihâmî Nakra - Abdülhalim Uveys), Riyad - Kahire 1401/1981, s. 59-83; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 234-236; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 218-221; Makrîzî, *İttî'azü'l-*

hünefâ (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1416/1996, I, 88-91; a.mlf., *el-Muḳaffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1407/1987, s. 142-192; İdrîs İmâdüddin el-Kureşî, *'Uyûnü'l-aḥbâr ve fûnûnî'l-âşâr* (nşr. Mustafa Gâlib), Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 231-341; Ebû'l-Kâsım el-Fezârî, *el-Ḳaşıdetü'l-fezâriyye fî medhi'l-halîfetü'l-Fâtîmî el-Mansûr* (nşr. Mustafa ez-Zemerî), Beyrut 1995, neşredenin girişi, s. 5-74; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'd-devletü'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 89-92; Muhammed el-Ya'lâvî, *el-Edeb bi-lfrîkiyye fî'l-ahdi'l-Fâtîmî (296-365 h.)*, Beyrut 1986, s. 149-185; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtîmiyye fî Mısr*, Kahire 1413/1992, s. 59-60, 62; H. Halm, *The Empire of the Mahdi: The Rise of the Fatimids*, Leiden 1996, s. 310-337; F. Dachraoui, "al-Mansûr - Billâh", *EP* (İng.), VI, 434-435.

KÂSİM ABDUH KÂSİM

MANSÛR FEHMÎ

(منصور فهمي)

(1886-1959)

Mısırlı ilim ve fikir adamı,
deneme yazarı.

Mansûre'ye bağlı Talhâ'da doğdu. Mağrib asıllı bir ailenin çocuğudur. İlk öğrenimini Mansûre'de, orta öğrenimini Kahire'deki bir Fransız lisesinde tamamladı. Hukuk Mektebi öğrencisi iken Mısır (Kahire) Üniversitesi'nin felsefe alanında öğretim elemanı yetiştirmek amacıyla açtığı bir sınavı kazanarak Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe tahsili yapmak üzere 1908'de Fransa'ya gönderildi. Fransa'da kaldığı beş yıl boyunca bir yandan felsefe ve sosyoloji alanında lisans öğrenimini sürdürürken bir yandan da tabiat bilimleri ve özellikle fizikî coğrafya, fizyoloji, embriyoloji gibi alanlardaki derslere katıldı. Ayrıca sosyal bilimlerde metodoloji konusunda kendini yetiştirmeye çalıştı ve Fransız sosyolojisinin önde gelen temsilcilerinden olan sosyoloji hocası Lévy Bruhl'ün etkisinde kaldı. Bu arada Fransız dili ve edebiyatı yanında Arap dili ve kültürüyle ilgili eserler okuyarak ileri düzeyde birikim elde etti.

Sorbonne'da felsefe alanında doktora çalışmasına başlayan Mansûr Fehmî, o sıralarda Mısır'da Kâsım Emîn'in önderliğinde bir grup aydın tarafından gündemde tutulan kadının hakları ve özgürlüğü problemiyle ilgili tartışmaların da etkisiyle kadının İslâm'daki durumu hakkında bir tez hazırlamaya karar verdi. Doktora çalışmasını tamamladığında Mısır Üniversitesi yetkilileri, içinde dinî telakkilere aykırı görüşlerin yer alması sebebiyle tezinin kabul edilmemesi yönünde gi-